

Barn i fokus

Barbro Hindberg

I augusti 1991 fick Socialstyrelsen regeringens uppdrag att utarbeta ett åtgärdsprogram för att höja kompetensen och utveckla ett barnperspektiv i socialt arbete med utsatta barn. Projektet, som är treårigt, kallas "Barn i fokus".

Barn i fokus presenteras här av projektledaren, byrådirektör Barbro Hindberg, Barn- och familjeenheten, Socialstyrelsen.

Centralt i regeringsuppdraget är följande formuleringar:

"Satsningen bör ta sikte på att öka medvetenheten hos socialarbetare och andra som arbetar med utsatta barn och att tydliggöra skyldigheten att i första hand agera till barns skydd och sätta barns bästa i främsta rummet. Utvecklingsarbetet skall utformas så att det stimulerar till en utveckling av förmågan att se, förstå, beskriva och möta utsatta barns behov."

Barn i fokus innehåller ett 15-tal delprojekt och vi har ungefär 8 milj kr till vårt förfogande per år i tre år.

Varför ett regeringsuppdrag?

När den västtyske pojken Michael sommaren 1990 misshandlades till döds av sin styvfar, blev det en väckarklocka. Michaels och ytterligare några små barns död utlöste en intensiv diskussion om socialtjänstens möjligheter och svårigheter, politikernas kontra tjänstemännens ansvar etc när det gäller att skydda barn som far illa. Det blev uppenbart att socialtjänsten inte alltid kan leva upp till ansvaret att vara det yttersta skydds nätet när barn far illa.

En annan del i bakgrunden till regeringsuppdraget är de brister som bl a Socialstyrelsen funnit i många barnavårdsutredningar. Barnen är sällan synliga i de sociala utredningarna och inte heller i faderskaps- och vårdnadsutredningarna. Bedömningar av barnet och dess behov saknas ofta liksom bedömningar av föräldrarnas omsorgsförmåga och av relationen föräldrabarn. Barnavårdsutredningarna är i första hand inrik-

tade på de vuxnas problem och situation.

Även papporna är osynliga i det sociala arbetet. I ett län gick Socialstyrelsen igenom 60 sociala utredningar i samband med sitt tillsynsarbete. I bara 9 utredningar fanns pappan med på något sätt. Man ser alltså sällan pappans betydelse för barnet och arbetar inte aktivt för att han skall bli en resurs för barnet.

Även när det gäller åtgärder kommer barnen ofta i skymundan. Det är t ex mycket ovanligt att barn till missbrukare får någon hjälp. I de fall behandlingen av missbrukaren inkluderar stöd till anhöriga, är det i allmänhet bara den vuxne i familjen som erbjuds hjälp.

Dessa svagheter i utredningar och insatser gör att man talar om bristen på ett barnperspektiv i det sociala arbetet.

Kompetenshöjande åtgärder

Socionomutbildningen har länge kritiserats för att den nästan inte innehåller något om barn och fortbildning med inriktning på barn har hittills saknats. Det har också varit svårt för socialsekreterare att skaffa sig denna kunskap i arbetet. Det sociala arbetets organisation, alla omorganisationer, en periodvis hög personalomsättning, nedskärningar etc har minskat socialarbetarnas möjligheter att fördjupa kunskaperna om barn och att utveckla metodiken i arbetet.

Ett viktigt led i åtgärdsprogrammet för att höja socialsekreterarnas kompetens i arbetet med utsatta barn är därför att initiera fortbildning för yrkesverksamma socialarbetare. 20-poängskurser på halvfart pågår nu vid socialhögskolorna i Lund, Stockholm och Umeå.

Universitetsutbildningen syftar till att utbilda specialister, men det finns också behov av en bred kompetenshöjning som omfattar fler målgrupper. Socialstyrelsens satsning på bredden har hittills innehållit en satellit-

Barnavårdsutredningarna är i första hand inriktade på de vuxnas problem och situation

Inom ramen för Barn i fokus-projektet görs flera kartläggningar och kunskapsöversikter

konferens och utgivning av en tidning (Barn i fokus) som utkommer med tre nummer per år.

I satellitkonferensen, som ägde rum samtidigt på 27 biografier runt om i landet, deltog över 5000 personer från individ- och familjeomsorgen, barnomsorgen, barnhälsovården, barnpsykiatri m fl. Materialet från satellitkonferensen har redigerats för att kunna användas i fortbildningssammanhang. Syftet med konferensen var att uppmärksamma de socialt utsatta barnen, väcka debatt och sprida kunskap. Vi ville också stimulera och entusiasmera den personal som i sitt arbete möter barn som far illa. Reaktionerna från konferensen visar att vi lyckades med det.

Våren 1994 kommer Socialstyrelsen tillsammans med Folkhälsoinstitutet att arrangera ytterligare en satellitkonferens på temat barn till missbrukare.

Summering av kunskap

Inom ramen för Barn i fokus-projektet görs flera kartläggningar och kunskapsöversikter. I stället för att satsa pengar på nya försöksverksamheter har vi valt att summera erfarenheter och kunskaper som redan finns på några områden. Dessa områden är:

- ensamma och/eller unga mödrar
- gravida missbrukare och missbrukare som föräldrar
- barn till missbrukare
- spädbarnsverksamheter
- flyktbarn.

Det finns mycket kunskap på alla dessa områden, men den har hittills inte varit sammanställd och lättillgänglig. Två av rapporterna utkommer i höst. Det är "Att hjälpa barn till missbrukare" och "Behandling av samspel i spädbarnsfamiljer". Dessutom har en rapport redan utkommit "Svensk psykosocial forskning om barn. Katalog över aktuella forskningsprojekt" (kan beställas från Socialstyrelsen, Kundtjänst). I rapporten presenteras 175 projekt. Det är första gången en sådan sammanställning gjorts i Sverige.

Samverkan

Barn i fokus-projektet lägger stor vikt vid att utveckla samverkan. På detta område har bidrag till försöksverksamheter beviljats.

Det råder bred enighet om att samverkan mellan myndigheter är nödvändig för att utsatta barn/barnfamiljer skall få den hjälp som de behöver. Ändå visar i stort sett alla uppföljningar att samverkan fungerar mer eller mindre dåligt. Bl a i Socialstyrelsens utredning om barnhälsovården (Skydda skyddsnätet 1992) konstateras att stödet till utsatta barn och barnfamiljer genom behovsinriktade och samordnade insatser knappast har förverkligats under 80-talet.

Samverkan är nödvändig inte bara för att barnfamiljerna skall få smidig, effektiv och adekvat hjälp utan också av ekonomiska skäl. I ett samhälle med krympande resurser måste de samlade resurserna utnyttjas på effektivast möjliga sätt.

De samverkansformer som man på olika håll försökt utveckla under de senaste 20 åren har ibland varit framgångsrika, men ofta bara för en kort period. När projektet avslutats eller personal bytt jobb har samarbetet runnit ut i sanden. Hinder för samarbete tycks vara inbyggda i strukturen, dvs att ansvaret för barn delas mellan olika huvudmän.

De förändringar av driftsformerna som kommuner och landsting nu genomför har inte samverkan och bättre resursutnyttjande *mellan* myndigheter som ledstjärna. I stället riskerar det köp- och sälj-system som nu inrättas i många kommuner att ytterligare försämma förutsättningarna för samverkan. Samverkan kan inte prissättas. Om verksamheten får betalt per ärende, patient etc kommer man troligtvis inte anse sig ha råd med tidskrävande samverkan. Det blir en kortsiktig insparning men långsiktigt och ur samhällsekonomiskt perspektiv blir det dyrt. Flera av de organisationsförändringar som nu genomförs, t ex en långtgående decentralisering, beställar-utförar-modellen, peng-modellen och privatisering av offentliga verksamheter, kan motverka synen att utsatta barn är ett gemensamt ansvar och att de samlade resurserna skall tillvaratas på bästa sätt. Samtliga modeller "på modet" har konkurrens som drivkraft och konkurrenstänkande främjar inte samarbete.

För att en reell och bestående samverkan skall komma till stånd fordras lokalmässig samordning och helst gemensam budget och ledning eller åtminstone skrivna

Det köp- och säljssystem som nu inrättas i många kommuner riskerar att ytterligare försämma förutsättningarna för samverkan

Ett barnperspektiv måste man välja och även om man medvetet har valt, kan det vara svårt att hålla fast vid det

avtal om arbets- och ansvarsfördelningen. Målet skall vara barnets bästa. Organisationen bör konsekvent utformas utifrån detta mål.

En utveckling i denna riktning kan skönjas på några håll. Som exempel kan nämnas att det i Solna-Hagalund har inrättats ett familjecentrum i samarbete mellan individ- och familjeomsorg, barnomsorg och mödra- och barnhälsovård. Ett annat exempel är spädbarnsverksamheter med delat huvudmannaskap mellan landstinget och kommunen. I Linköping pågår en utredning (BUP-Kommunal) i syfte att utreda förutsättningarna för ett samgående mellan BUP och socialtjänsten.

Förutsättningar för att ett barnperspektiv skall kunna utvecklas

För vuxna är det naturligt att utgå från ett vuxenperspektiv. Det sker mer eller mindre med automatik. Ett barnperspektiv måste man däremot välja och även om man medvetet har valt, kan det vara svårt att hålla fast vid det.

För att ett barnperspektiv skall kunna utvecklas och vidmakthållas fordras att verksamheten innehåller förutsättningar för ett sådant syn- och arbetssätt. De villkor som styr arbetet är bl a lagar, personalens utbildning, organisation (om organisationen är specialiserad, decentraliserad, integrerad med närliggande verksamheter etc) och samarbete med andra myndigheter. I Barn i fokus-projektets slutrapport kommer vi att peka på de förutsättningar som krävs för att socialarbetare m fl skall kunna arbeta med barnens bästa som ledstjärna.

Socialmedicinsk tidskrifts temanummer 1/93

Hälsoarbete i skolan

Ur innehållet:

Ulla Marklund: **Vad händer med folkhälsoarbetet i skolan?**

Ola Stafsg: **Om ungdomars intresse för hälsa och hälsopedagogik**

Sven Bremberg: **Kan skolan minska alkoholproblem bland unga?**

Knut-Inge Klepp: **Socialpsykologisk beteendeteori: Praktiska konsekvenser för hälsoundervisningen i skolan**

V Urwitz, M Öhgren: **Organiserade och goda samtal - Ungdomsprojektet inom "Landstinget förebygger AIDS"**

Elisabeth Arborelius: **Hur reagerar tonåringar på en konsekvent genomförd deltagarstyrd metod för hälsofostran i skolan?**

Bjarne Bruun Jensen: **En handlingsrtelaterad hälsoundervisning i skolan**

Anna Sandkull: **Elevernas inflytande på arbetsmiljön**

Jörgen Svedbom: **Hälsofostran i skolan - en analys ur ett lärarperspektiv**